

Fotografie schreeuwt om wetenschap

Mirelle Thijsen

‘De fotografiesector is als door een wesp gestoken.’ Met deze woorden opende de directeur van het Nederlands Fotomuseum, Ruud Visschedijk, het massaal bezochte debat op 25 februari 2004 in de Balie in Amsterdam. De veroorzaker van de commotie was kunstcriticus Hans den Hartog Jager die met zijn polemiserende artikel ‘Luie schilders. De armoede van de hedendaagse fotografie’, een half jaar daarvoor in *NRC Handelsblad*, de moeizaam verworven status van de professionele fotograaf ter discussie had gesteld. (Hartog Jager 2003)

Fotografie was de belangrijkste vorm van beeldcultuur van de twintigste eeuw. Fotografie is de belangrijkste vorm van beeldende kunst aan het begin van het nieuwe millennium. De uitspraak van Den Hartog Jager dat de wereld van de fotografie draait om epigonisme, opportunistisch tentoonstellingsbeleid en ‘betekenisloze’ fotografie als consumptieartikel gaat mij echter te ver. Het ontbreekt niet aan betekenisgeving in de hedendaagse fotografie. Nee, het ontbreekt aan emancipatie van de fotografiewetenschap en van de fotokritiek, en aan het vermogen om de betekenis van de elkaar razendsnel opvolgende ontwikkelingen in de fotografie in een historisch perspectief te plaatsen.

De afgelopen vijftien jaar heeft de overheid flink aan de weg getimmerd om de infrastructuur van de fotografie in Nederland te verbeteren. Daarbij is een aantal zaken over het hoofd gezien. Ten eerste is het debat over fotografie in Nederland te zeer vernauwd geraakt. Ten tweede blijkt de wereld van de fotografie in Nederland hermetisch gesloten en is een zichzelf bestuivende entiteit. Ten derde is van aansluiting bij het internationale academische discours geen sprake. En ten slotte is de ruimte voor participatie van onderzoekers en publiek gering. Het is een ontwikkeling die mede voortkomt uit het gebrek aan aandacht voor fotografie binnen het wetenschappelijk onderwijs.

Fotografie is vrijwel non-existent op universiteiten in Nederland. Een breed draagvlak voor fotohistorisch onderzoek ontbreekt. Nieuw onderzoek blijft uit bij het in kaart brengen van het fotografisch erfgoed en bij het inventariseren van de verschillende podia voor fotografie. Ook probleemgestuurd onderzoek naar de uiterst complexe ontwikkelingen en ingrijpende veranderingsprocessen op het gebied van de globalisering, commercialisering en technologisering van fotografie is schaars.

Nederland speelt bij theorievorming en wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de fotografie op het internationale toneel geen rol van betekenis. Hier worden geen fotohistorici

opgeleid, maar kunsthistorici die vanuit de geschiedenis van de beeldende kunst, mediastudies, kunstsociologie en vrouwenstudies enkele handvatten krijgen aangereikt om het fotografische materiaal te duiden. Tegelijkertijd worden in het buitenland steeds meer wetenschappers (Peter Burke, Stuart Hall, James Elkins, Nicholas Mirzoeff) zich bewust van het belang en de betekenis van fotografisch materiaal als historisch bronnenmateriaal.

In een eerder debat, in september 2000 in het Stedelijk Museum gehouden onder auspiciën van de Association Internationale des Critiques d'Art (Aica), is al gewezen op 'een groot gebrek aan universitaire opleidingen voor fotohistorici en -critici'. (Boomgaard 2002) De noodklok werd geluid. Nu, vijf jaar later, is Nederland een handvol gepromoveerden rijker, maar een werkveld ontbreekt nog steeds.

De Universiteit van Amsterdam (UvA) beet in 2003 het spits af met de aanstelling van een universitair docent 'geschiedenis en theorie van de fotografie': Sophie Berrebi. Deze doorbraak duidt op verschuivingen in het universitaire beleid en op de zienswijze dat voor innoverend wetenschappelijk onderzoek naar beeldcultuur de fotografie van grote betekenis is. Het Aica-debat kan wel eens van invloed zijn geweest op het veranderende aanstellingsbeleid van de UvA. Deze positie, onderdeel van het zogeheten Nieuwe Generatie Offensief (NGO), moet uitgroeien tot de eerste volwaardige studierichting (idealiter met een eigen vakgroep en leerstoel over een jaar of vijf) waarin fotografie vanuit een interdisciplinaire benadering onderwerp van studie is.

De huidige generatie conservatoren van fotoverzamelingen, onafhankelijke tentoonstellingsmakers, critici en docenten in het fotografievakonderwijs in Nederland – hetzij opgeleid als kunsthistoricus, hetzij werkzaam als professioneel fotograaf, uitgever of galeriehouder – heeft inmiddels de status van éminence

grise. Ondanks de verdiensten in het museale circuit is geen van hen actief in de academische arena. De aanwas is dun; 'adequaat opgeleide nieuwkomers' ontbreken, werd ook al tijdens het Aica-debat geconstateerd.

Ook elders wordt voorzichtig ingespeeld op de groeiende vraag op de onderwijsmarkt. In september 2003 zijn aan de Universiteit Leiden de *Masters of Photographic Studies* ingesteld. Deze praktijkgerichte opleiding in de nieuwe bachelor-masterstructuur gaat een jonge generatie gespecialiseerde critici, curatoren en conservatoren opleiden. Een nieuwe fotografische elite? Het probleem is dat de aanstelling van docenten geschiedenis en theorie van de fotografie aan kunstacademies en MA-opleidingen in Nederland nog te zeer plaatsvindt op grond van vriendjespolitiek, en niet op basis van kennis, adequate vooropleiding en aantal wetenschappelijke publicaties. Het beleid is opportunistisch, de opzet chaotisch.

Het symposium *Dutch Eyes* dat afgelopen februari plaatsvond in het tijdelijke onderkomen van het Stedelijk Museum, fungeerde als prelude op een in 2006 te verschijnen prestigieuze publicatie over de geschiedenis van de fotografie in Nederland. De studiedag werd door media-historicus Marga Altena en mijzelf aangegrepen om te pleiten voor een innovatieve benadering van fotohistorisch onderzoek op Nederlandse universiteiten. Onze workshop bracht een verhitte discussie op gang over de vraag welke nieuwe methodologie en benaderingen beschikbaar zijn om de geschiedenis van fotografie in Nederland te herontdekken en te herschrijven. Uitgangspunt was dat fotografie voor mensen altijd een belangrijk middel is geweest om zich uit te drukken en waarmee ze zich verhouden tot de hen omringende cultuur en het dagelijkse leven. De belangstelling voor de wijze waarop fotografie ideologieën vormgeeft en het medium sociaal gedrag beïnvloedt, brengt fotohistorisch onderzoek onvermijdelijk voorbij de kunst-

Mirelle Thijsen

is kunsthistorica, publiciste
en tentoonstellingmaker

geschiedenis en noodzaakt tot een interdisciplinaire benadering.

Een ander punt van discussie op het symposium was de vraag in hoeverre de publicatie *Dutch Eyes: A Critical History of Photography in the Netherlands* een kroon op het werk van het 'establishment' in de fotografie in Nederland dreigt te worden. Met dit boek zou een begin moeten worden gemaakt met de emancipatie van het fotografieonderzoek. Lacunes in de geschiedschrijving van de fotografie in Nederland zijn immers groot: fotojournalistiek, amateurfotografie, gebruiksfotografie en strategieën op het gebied van collectioneren worden over het hoofd gezien. Academische studies over de geschiedenis van de Nederlandse fotografie zijn nog te beperkt in aantal. Een kritische studie over de geschiedenis van de fotografie in Nederland is dan ook noodzakelijk. Dit overzicht zou gerelateerd kunnen worden aan processen van professionalisering van fotografen en niet beperkt moeten blijven tot fotografie als beeldende kunst, maar zou betrekking moeten hebben op fotografie als beeldcultuur. Er ontbreekt een synthetiserende studie over Nederlandse fotografie, waarin fotografie in dienst van kunst, reclame, journalistiek, wetenschap, industrie, techniek, onderwijs en maatschappelijk leven wordt beschreven. Dit perspectief biedt meer inzicht dan de standaardmonografieën over individuele fotografen en hun bijdrage aan de kunstgeschiedenis die tot nu toe zijn verschenen. Bovendien is de behoefte aan wetenschappelijk onderzoek naar fotografie in Nederland vanuit een breed internationaal perspectief groot. Kortom, theorievorming is van wezenlijk belang voor de opleiding van gespecialiseerde wetenschappelijke onderzoekers, curatoren, conservatoren en critici, voor de professionalisering van beroepsfotografen, evenals voor de opvoeding van het grote publiek.

Maar wat als de voertuigen voor het debat en

de kritiek er eenvoudigweg niet zijn? Het ontbreekt onderzoekers aan een platform: academische *journals* en tijdschriften op het gebied van de theorie en fotokritiek zijn er niet in Nederland. Er is ook gebrek aan een gespecialiseerd vocabulaire in de fotokritiek. Zelden zijn in de media diepgravende bespiegelingen over fotografie te lezen. Niet voor niets wordt tegenwoordig veel gesproken over 'de middelmatigheid van fotografie'.

Literatuur

Hartog Jager, H. den (2003) 'Luie schilders. De armoede van de hedendaagse fotografie'. In: *NRC Handelsblad*, 26 september.

Boomgaard, J., D. Pieters en T. Reijnders (2002) 'Het debat'. In: *de sandwichman* 5, 22.

Met dank aan Marga Altena